

Akif YAKIŞIR

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi
Malatya/TÜRKİYE
ayakisir@gmail.com
ORCID

**KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA
“TAHMİS-İ HOD”: KENDİ ŞİİRİNİ
TAHMİS EDEN ŞÂİRLER VE
ŞİİRLERİ**

“TAHMİS-İ HOD” IN CLASSICAL
TURKISH LITERATURE: THE POETS
WHO COMPLETED THEIR POEMS TO
FIVE VERSES AND THEIR POEMS

Makale Türü: Araştırma Makalesi | Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 02.11.2022 | Received Date: 02.11.2022
Kabul Tarihi: 12.01.2023 | Accepted Date: 12.01.2023
Yayımlanma Tarihi: 30.04.2023 | Date Published: 30.04.2023

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atf/Citation

Yakışır, Akif, “Klasik Türk Edebiyatında “Tahmis-i Hod”: Kendi Şiirini Tahmis Eden Şâirler ve Şiirleri”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 9, Sayı 18, Bahar 2023, s. 191-233.

Yakışır, Akif, ““Tahmis-i Hod” in Classical Turkish Literature: The Poets Who Completed Their Poems to Five Verses and Their Poems”, *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 9, Volume 18, Spring 2023, p. 191-233.

10.28981/hikmet.1198252

Akif YAKIŞIR

**KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA “TAHMİS-İ HOD”: KENDİ ŞİİRİNİ TAHMİS EDEN
ŞÂİRLER VE ŞİİRLERİ**

**“TAHMİS-İ HOD” IN CLASSICAL TURKISH LITERATURE: THE POETS WHO
COMPLETED THEIR POEMS TO FIVE VERSES AND THEIR POEMS**

ÖZ

Bu çalışmada, klasik Türk edebiyatında kendi şiirlerini tahmis eden şairler ve şiirleri incelenmiştir. Bu makale; Giriş, Kendi Şiirini Tahmis Eden Şairler ve Şiirleri, Sonuç olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde tahminin tanımı yapılmıştır, tahminin musammatlar içindeki yeri belirtilerek şekilsel özelliklerine değinilmiştir. İncelenen bine yakın divanda 18 şairin kendi şiirlerini tahmis ettikleri bu şairlerin 72 tahmis-i hod yazdıkları tespit edilmiştir. Tahmis-i hod yazdıkları tespit edilen şairler: Revâni, Hayâlî, Nev’î, Kabûlî İbrahim Efendi, Gelibolulu Mustafâ Ali, Seyyid Nakıb-zâde Nimeti, Rezmi Ahmed Nâmi, Halepli Edib, Hasan Sezai, Haşmet, Lebib, Resmî, Ali Baba, Ferhad Paşa, Hafız Mehmed Tahir Efendi (Fazıl), Osman Nevres, Trabzonlu Hazinedar-zâde Âgâh Osman ve Abdi-i Karahisari olarak sıralanmıştır. Türk edebiyatında kendi şiirini tahmis eden şairler yüzyıllara ayrılarak kronolojik olarak sıralandı. Şairlerin hayatları kısaca anlatılmıştır. Tahmis edilen şiirin divandaki yeri belirtilerek yapılan tahmislerin ilk bentleri verildi. Tahmis edilen şiir tahminin zemini olarak kullanıldığında değişikliğe uğramışsa yapılan değişiklik de belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tahmis, Tahmis-i Hod, Musammat, Zamime, Nazım Şekli, Klasik Türk Edebiyatı, Divan

ABSTRACT

In this study, the poets who tahmised (complete to five verses) their poems, and their poems in classical Turkish literature, were examined. This article consists of three parts as Introduction, The poets who (tahmised) completed their own poems to five verses, and their poems and Conclusion. The term “tahmis” was defined, By stating the place of tahmis in musammats, its morphological features were mentioned. Examining nearly about a thousand divans it was ascertained that 18 poets had (tahmised) completed their poems to five verses and written 72 tahmis-i hod. The poets who were ascertained to write Tahmis-i Hod were as: Revâni, Hayâlî, Nev’î, Kabûlî İbrahim Efendi, Gelibolulu Mustafâ Ali, Seyyid Nakıb-zâde Nimeti, Rezmi Ahmed Nâmi, Halepli Edib, Hasan Sezai, Haşmet, Lebib, Resmî, Ali Baba, Ferhad Paşa, Hafız Mehmed Tahir Efendi (Fazıl), Osman Nevres, Trabzonlu Hazinedar-zâde Âgâh Osman ve Abdi-i Karahisari were listed. The poets who completed their poems to five verses in Turkish literature were listed chronologically by dividing them to centuries. The lives of the poets were briefly told. The place of tahmised poem in divan was stated and the first verses of the poems that had been tahmised were given. If the tahmised poem was changed when it was used as the ground for the tahmis, the change was also specified.

Keywords: Tahmis, Tahmis-i Hod, Musammat, Zamime, Poetry Form, Classical Turkish Literature, Divan

Giriş

Musammat, üç ve üzerinde mısra sayısı olan şiirlere denir. “*Esas itibarı ile beyitle yazılan bir gazel/kasidenin her beytinin üzerine ilk mısra ile kafiyeli eşit sayıda iki mısra eklenmesi ile murabba, üçer mısra eklenmesi ile muhammes vb. nazım şekilleri meydana gelir*” (Kurnaz, Çeltik, 2013: 203). Tahmis, beş mısradan daha az mısralı bir şiiri beş mısraya tamamlamaktır. Tahmis edilen şiire “zemin”, zemine eklenen bölüme de “zamime” denir. Zamime zemin ile aynı kafiye ve ölçüde olmalıdır.

Konu itibarı ile klasik Türk edebiyatında anlam beyit ile başlar ve beyit ile biter anlayışının yanında konu bütünlüğü olan yek ahenk gazeller de yazılmıştır. Tahmis edilen gazel yek-ahenk gazel ise zamime de konu bütünlüğüne uymak zorunda olur. Tahmis ekseriyetle başka bir şairin şiirine yapılmakla beraber kendi şiirini tahmis eden şairler de vardır. Kendi şiirini tahmis etmeye “tahmis-i hod” denir. Tahmis edilen şiir genellikle gazel olmakla beraber kaside, murabba ve tek mısra da tahmis edilmiştir. Tahmis etmek bir nevi nazireciliktir. Zira yazılı bir şiirin üstüne aynı kalitede hatta daha güzelini yazma amaçlanır. Tahmis edilen şiir, birden çok şair tarafından tahmis edilebildiği gibi bir şiirin birden çok defa da tahmis edildiği de olmuştur. Rûşenî’nin (ö. 1487) “Çün doğup tutdı cihân yüzünü hüsnün güneşi/ Kim ola sevmeye bu vech ile sen mâh-veşi” matlalı naatı 15 farklı şair tarafından tahmis edilmiştir. Bu naat 15 farklı şair tarafından tahmis edilmiştir. Mezkûr naat 14 şair tarafından birer defa tahmis edilmişken Salahaddin Uşşâkî tarafından 8 defa tahmis edilmiştir.

Tahmis, edebiyatımızda en çok rağbet gören nazım şekillerindedir. İncelediğimiz 970 divanda 2944 tahmin yazıldığı tespit edilmiştir. Bu da tahminin edebiyatımızda en çok tercih edilen nazım şekillerinden olduğunu göstermektedir.

Tahminin temel iki kafiye düzeni olmakla beraber istisnâî kafiye çeşitlerine de rastlanmaktadır:

a) Kafiye-i müzdevic: aaa(aa)/bbb(ba)/ccc(ca)/ddd(da)/...

b) Kafiye-i mütekerrir: aaa(AA)/bbb(AA)/ccc(AA)/ddd(AA)/...

c) İstisnâî kafiyeler: Bazı müzdevic kafiyelerde matla beyit tahmis edilmeden ikinci beyitle başladığında ortaya bbb(ba)/ccc(ca)/ddd(da)/...mütekerrir beyit de matla beyit değilse aaa(BA)/bbb(BA)/ccc(BA)/ddd(BA)/... şeklinde kafiye ortaya çıkar. Bazı kaynaklarda mütekerrir zamimeli şiirler “tazmin” olarak değerlendirilmiştir. İlk beyit dışındaki (BA) kafiyeli şiirleri de terci-bend olarak değerlendirmişler. Ancak biz zemin ve zamime ilişkili şiirleri mısra sayısını esas alarak isimlendirdik. Beş tamamlama ise tahmis, altıya tamamlama ise tesdis vb.

Bazı şairler daha önce yazdıkları şiirlere mısra ekleyerek şiirlerinin nazım şekillerini değiştirmişler. Bazen beyte iki mısra daha ekleyerek terbi, üç mısra ekleyerek tahmis, dört mısra ekleyerek tesdis... meydana getirmişler. Oluşan yeni nazım şekillerinin başka şairin şiirini dörde, beşe, altıya... tamamlamadan ayırmak için oluşan yeni nazım biçimi “hod” (kendi) tamlaması ile beraber kullanılmıştır.

Tahmis-i hod, bir şairin daha önce yazmış olduğu şiirini beş mısraya tamamlamasıdır. Yani şairin kendi şiirini tahmis etmesidir. Bu durumda hem zemin hem de zamime aynı şairin olmuş olur. Zemin divanda ayrı bir şiir olarak da yer alır. Tek şair tarafından yazılmış olması yönüyle muhammese, sonradan eklemeli şiir olması hasebiyle de tahmise benzer. Fakat zeminin divanda iki defa yer almasına bağlı olarak tahmis tesmiyesi daha doğru olur kanaatindeyiz.

Kendi şiirine tahmis yazan şair sayısı azdır. İncelediğimiz 1000’e yakın divanda 660’tan fazla şair tahmis yazmıştır ve bunlar içinde kendi şiirine tahmis yazan 18 şair olmuştur. Bu çalışmada bu şairler kısaca tanıtılacak, zemin şiirlerinin yerleri tespit edilecek ve tahmis edilen şiirler yazılacaktır.

1. Kendi Şiirini Tahmis Eden Şairler

1.1 Revânî (ö.1523-24)

Edirne doğumlu olan şair iyi derecede medrese tahsili görmüştür. Arapça ve Farsçayı da iyi derece öğrenmiştir. Surre eminliği yapmış yönetime de yakın durmuş bir şairdir. Yavuz Sultan Selim döneminde Ayasofya mütevelliliğine kadar yükselmiştir. Yavuz Sultan Selim ile beraber Mısır Seferi’ne katılmıştır. Hem çok nazire yazmıştır hem de şiirlerine çok nazire yazılmıştır. Bursa Kaplıcası mütevellisi iken ölmüştür. Divanı ve İşret-name adlı mesnevisi vardır.¹

İncelediğimiz divanlardan elde edilen verilere göre Türk edebiyatında kendi şiirini tahmis eden ilk şairdir.

Revânî, divanındaki 183 numaralı “*Lâleveş alma ele sâgarı yâr olmayacak/Kılma sohbet hevesin tâze bahâr olmayacak*” matlalı beş beyitlik gazeli tahmis etmiştir. Tahmis edilen gazelin zemininde bir değişiklik yapılmamıştır. Beş bentlik tahmis:

Ağız açma söze sâzında hezâr olmayıcak
 Varak-ı gül-rû gelüp bezme nisâr olmayıcak
 Sana ol serv-i hevâ-bahş kenâr olmayıcak
 Lâleveş alma ele sâgarı yâr olmayıcak
 Kılma sohbet hevesin tâze bahâr olmayıcak

Ger ayag üzre gele şevkile bir dem mey-i nâb
 Sâkî de dil-ber olup iç diyü eylerse hitâb
 Viresin sâkîye bu beytile ol demde cevâb
 Didi bir pîr bana içme güzellerle şarâb
 Her dolu başına bir bûs u kenâr olmayıcak

¹ Geniş bilgi için bkz: “Avşar, e-kitap, <https://docplayer.biz.tr/4043865-Revani-divani-hazirlayan-ziya-avsar.html>”

Künc-i mey-hânedede lâ-ya'kıl olup içmeyeyin
 Meclis-i zühd-i ibâdâtı koyup geçmeyeyin
 Vir zühdin dirse sûfi ger geçmeyeyin
 Zâhidâ tevbeler olsun dahı mey içmeyeyin
 Sâki bir gonca-dehen lâle-'izâr olmayıcak

Şerha şerha tenini açmalıdır şol kişün
 Serv-i cismini kesüp biçmelidür şol kişün
 Demini bezme döküp içmelidür şol kişün
 Kanını içmelüdür mey yirine şol kişün
 Heves-i sohbet ide sâki nigâr olmayıcak

‘Ârız u zülfini ‘arz eyleyeli bunı nigâr
 Eyledi tûl-i emellerle ‘aceb ber-efkâr
 ‘Aklumu başdan alup eyledi zâr u nâ-çâr
 Yâr gönlümde Revânî komadı sabr u karâr
 ‘Âşık olan nic’ider sabr ü karâr olmayıcak (Avşar, e-kitap:
 57)

1.2 Hayâlî (ö. 1557)

Selanik, Vardar Yenice’sinde doğan şair 16. asrın büyük şairlerindendir. Asıl adı Mehmet, lakabı Bekâr Memi’dir. Kanuni Sultan Süleyman ile beraber Rodos, Irak Seferine katılmış. Hayatının sonlarında İstanbul’dan uzaklaşmış 1557 yılında Edirne’de vefat etmiştir. Hayâlî’nin bilinen tek eseri divanıdır.²

Hayâlî divanındaki 47 numaralı “Cismüm üzre şu’le-i gam hil’atümdür nûrdan/ Dûd-ı âhum başuma bir tâcdur semmûrdan” matlalı gazelini “tahmis-i gazel-i hod” başlığı ile yazmıştır. Tahmis edilen gazelin üçüncü beytinde “hırmenine kâ’inâtun” tabiri tahmiste “kainatun mahzenine” şeklinde geçmektedir. Beşinci beyitteki “eyle nûş” tabiri de “nûş kıl” şeklinde geçmektedir. Hayâlî’nin beş bentlik tahmis-i hod:

Ey gönül kopmaz safâ çün merdüm-i mahmûrdan
 Mest-i câm-ı ‘aşk olunur mu mey-i engurden
 Dûr olalı yâr-ı bî-pervâ bu ben mehcûrdan
 Şu’le-i gam cismüm üzre hil’atümdür nûrdan

² Geniş bilgi için bkz: Tarlan, 1945.

Dûd-ı âhum başuma bir tâcdur semmûrdan
 Şahsın n’ola begüm lûtfet sipâha etme cevr
 Bî-külâh-ü bende i zerrîn-külâha etme cevr
 Ya’nî her bir nâ-tuvan-ı bî günâha etme cevr
 Kûh olursan da sakın bir berg-i kâba etme cevr
 Ger Süleymân’san n’ola havf eyle âh-ı mûrdan

Kulle-i Kâf-ı sipihrûn dâmenine od salar
 Mihr-ü-mâhun belki çeşm-i rûşenine od salar
 Ya’nı encüm erzeninün hirmenine od salar
 Her seher-geh ka’inâtun mahzenine od salar
 Pertev-i bor kim çıkar bu ser-nıgûn tennûrdan

Şerr-ü-sûru ko irag olma kenâr-ı hayrdan
 Kalmayasın tâ meleklerle felekde seyrdan
 Dedi hâtif cân kulağına bu köhne deyrden
 Bezm-i gamda nây-veş cismün tehi kıl gayrdan
 Cân kulağı ile işit bu nükteyi tanbûrdan

Rind-i dürd-âşâm-ı ‘aşk olub dili bîhûş kıl
 Bahr-i bî-pâyân olub cân ile dilden cûş kıl
 Gûş-ı hûş ile bu nushı-u-pendi ya’ni gûş kıl
 Bezm-i vahdetde Hayâlî ‘aşk câmın nûş kıl
 Ehl-i dil mest-i Elest olmaz mey-i engûrdan (Tarlan, 1945: 75)

1.3 Nev’î (ö. 1599)

Nev’î’in asıl adı Yahya’dır. Malkara’da 1533 yılında doğmuştur. 16. yüzyılın önde gelen şairlerindendir. Çeşitli yerlerde müderrislik yapan Nev’î 1599 yılında vefat etmiştir. Bilinen eserleri: Divanı, Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn ve Hasb-i Hâl’dır.

Divanındaki 309 numaralı “*Ne fırsat oldu sana hâlümi hikâyet idem/ Ne vüs’at oldu ki hicrân gamın rivâyet idem*” matlalı 5 beyitlik gazelini tahmis etmiştir:

Ne mümkün oldu gam-ı fûrkatünle ülfet idem
 Ne çâre var talebünden senün ferâgat idem
 Ne kâdirem ser-i kûyun varup ziyâret idem
 Ne fırsat oldu sana hâlûmi hikâyet idem
 Ne vüs'at oldu ki hicrân gamın rivâyet idem

Hemîşe olmada mümted zamân-ı gussa vü gam
 Hemîşe derd ü elem bî-şümâr u râhat kem
 Ne bir karîn-i muvâfik var olmağa hem-dem
 Ne bir şehen-şeh-i ‘âdil bulundu kim varam
 Bu zulmi ‘âdet iden şâhdan şikâyet idem

Ne bâd-ı âh ile ol servi eyledük meyvâl
 Ne eyledi eser ol mû-miyâna kıl ile kâl
 Salâh-ı kâr ise şimden girü hayâl-i muhâl
 Ne ‘arz-ı hâle meded var ne dilde sabra mecâl
 Ne çâre n’eyleyeyin bilmezsin ne hâlet idem

Murâd-ı dilber için nâ-murâd olup dâ'im
 Gönül vilâyetine ‘ışkı eyledüm hâkim
 Bu kâra sanma ben ey müdde’î olam nâdim
 Murâdı çün beni güldürmemekdür ol zâlim
 Revâ budur ki hemân ağlamağı ‘âdet idem

Yanundan eyleyüp agyâr ben gedâyı garîb
 Düşürdi râh-ı beyâbân-ı hecre bi-takrîb
 Ne çâre çünkü degülmiş visâlün ana nasîb
 Kapunda ölmege Nev‘î'ye mâni oldu rakîb

O seg komadi ki bir lahza istirâhat idem (Tulum ve Tanyeri, 1997:

215)

1.4 Kabûlî İbrahim Efendi (ö.1592)

Asıl ismi İbrahim olan şairin doğum tarihi net olarak bilinmemekle birlikte 1520’li yıllarda doğduğu tahmin edilmektedir. Divanın dibacesinde Kütahya’nın Gediz ilçesinden olduğunu belirtmektedir. Kadılık yapan Kabûlî, Mısır kadılığından dönerken denizde boğularak 1592 senesinde vefat etmiştir. İbrahim Efendi’nin kaynaklara geçen tek eseri divanıdır.³

Kabûlî İbrahim Efendi divanında “tahmis-i hod” başlığı ile verilen tahmisin zeminini tespit edemedik. Ancak son bentte mahlasın iki defa geçmesi “tahmis-i hod” başlığını teyit eder. Beş bentlik tahmis-i hod:

Cûlar gibi dil-geşt-i fezâ istemez oldu
Turıldı biraz mihr ü vefâ istemez oldu
Zencîr-i ser-i zûlf-i dü-tâ istemez oldu
Dîvâne-sıfat sît u sadâ istemez oldu
Uslandı gönül derd ü belâ istemez oldu

Beyhûde hevâdan dili uslanmaya dirdüm
Rüsvâ-yı cihân ola vü utanmaya dirdüm
Gitdükce harâb ola sonın sanmaya dirdüm
Çok derd ü belâ isteye uslanmaya dirdüm
Uslandı gönül derd ü belâ istemez oldu

Her zevk u safânun ötesi derd ü belâdur
Sen renc ü ‘ana anladugun zevk u safâdur
Âhir kişiye lâzım olan terk-i hevâdur
Çıkmaz soni dîvâneligün gördi hebâdur
Uslandı gönül derd ü belâ istemez oldu

Şimden girü dil ehl-i safâ semtine düşdi
Toğruldu reh-i Hakk’a Hüdâ semtine düşdi
Terk itdi hevâyı sulehâ semtine düşdi
El çekdi fenâdan ‘ukâla semtine düşdi
Uslandı gönül derd ü belâ istemez oldu

³ Geniş bilgi için bkz: Erdoğan, 2008.

Âlâm-ı belâ ilmiş idi kalb-i Kabûlî
 Bilmezdi nedür cânib-i maksûda vüsûlî
 Güm-râh imiş âhir giderek anladı yoli
 Dergâh-ı Hudâ himmetine yüz tutdı Kabûlî
 Uslandı gönül derd ü belâ istemez oldu (Erdoğan, 2008: 521)

1.5 Gelibolulu Mustafa Âlî (ö. 1600)

Gelibolulu Mustafa Âlî, 1541 yılında Gelibolu’da dünyaya gelmiştir. Türk edebiyatındaki en velûd şairlerdendir. Başta Çeşmî mahlasını kullanmış sonradan Âlî mahlasını kullanmaya başlamıştır. Çok iyi eğitim gören Âlî, seferde komutan olarak yer almış, valilik yapmış, devletin çeşitli kademelerinde görev almıştır. Mustafa Âlî, 1600 yılında Cidde’de vefat etmiştir. Eserleri: Divanı, Kühü’l Ahbar, Gül-i Sad-Berg, Hulâsatü’l-Ahvâl, Maâlimü’t-Tevhîd, Manzum Kırk Hadis Tercümesi, Mecmau’l-Bahreyn, Mihr ü Mâh, Mihr ü Vefâ, Nikâtü’l-Hâl, Riyâzü’s-sâlikîn, Subhatü’l-Abdâl, Subhatü’l-Înâbe, Tuhfetü’l-Uşşâk’tır.⁴

Gelibolulu Mustafa Âlî üç şiirini tahmis etmiştir. İlk tahmisi 351 numaralı “Çekdiğüm mihnet ‘aceb ahvâl-i ‘âlemden midür/ Kara bahtumdan mı yâ gönlümdeki gamdan mıdur” matlalı gazele yazılmış beş bentlik tahmis-i hod:

Rûz u şeb ah itdüğüm hecründe mâtemden midür
 Dökdüğüm yaşlar ümîd-i vasl-ı mübhemden midür
 Bana bu ser-geştelikler çerh-i a‘zamdandır mıdur
 Çekdiğüm mihnet ‘aceb ahvâl-i ‘âlemden midür
 Kara bahtumdan mı yâ gönlümdeki gamdan mıdur

Devr elinden muttasıl ebrün gözi yaş tolduğu
 Şa‘şa‘a saçını Zâl-i dehr tel tel yolduğu
 Gerd-i gam birle meh-i bedrün cemâli solduğu
 Çeşm-i encüm agarup mihrün yüzi zerd olduğu
 Zâhid-âsâ hasret-i dinâr u dirhemden midür

‘Asker-i gam birle cân şehrini teng itmekdeyin
 Cism-i pür-dâgum siper nâlem tûfeng itmekdeyin
 Kadd-i ham-geştem kemân âhum hadeng itmekdeyin

⁴ Geniş bilgi için bkz: Aksoyak 1999.

Sana şeydâ olalı gönlümle ceng itmekdeyin
Ol hatâ benden midür bilsem o sersemden midür

Post-pûş olur ser-i kem-bahtına tel takınur
Şâhsâr üzre çıkar etrâfa dâ'im bakınur
Silkinür başın salar geh söylenür geh kakınur
Jâleden mi incinür ya goncadan mı sakınur
Bülbülün yaş dökdüğü gülden mi şeb-nemden midür

Bezm-i hecründe meyün keyfiyyetin telh anların
Yârsuz câm-ı sipihrün şerbetin telh anların
Merdüm-i dîdemle gönlüm sohbetin telh anların
Agladukça dehr-i dünun lezzetin telh anların
'Âliyâ gam zehri bilmem çeşm-i pür-nemden midür (Aksoyak,2018:400)

İkinci tahmis 1082 numaralı “*Bin cânun olsa terkine kâdir degül misin/ Meydân-ı 'ışk içinde bahâdir degül misin*” matlalı gazeline yazılmıştır. Beş bentlik tahmis-i hod:

Tîr-i kazâya hâzır u nâzır degül misin
Derd u belâ vü mihnete sâbır degül misin
Hidmetde cân u baş ile kâsır degül misin
Bin cânun olsa terkine kâdir degül misin
Meydân-ı 'ışk içinde bahâdir degül misin

Mihrün yolında 'âşık-ı sâdık degül miyin
Ey mâh nâr-ı hecr ile yanık degül miyin
Vaslun ümîdin itmege lâyıık degül miyin
Ben 'ışk ile bu 'arsada fâ'ik degül miyin
Sen hüsn ile zemânede nâdir degül misin

Bâr-ı gamunla çün beni bî-tâkat eyledün
Büt-hâne tâkı gibi dü-tâ kâmet eyledün
Gönlüm evini yakmagı hoş 'âdet eyledün

Hecr âteşiyle mülk-i dili gâret eyledün
Bilmez miyin seni sen o kâfir degül misin

Ey dil sebât umma bu teng âşyânede
Kimse mücâvir olduğu yok tâb-hânede
Etfâl gibi giryeyi ko âb u dânedede
Zâd-ı gama ne gussa çekersin zemânede
Bir iki gün bu evde müsâfür degül misin

Tab ‘un şikâr-gâhını her dem gezer misin
Sen bîşezâr-ı nazmda bir şîr-i ner misin
Âhûları kenâra çekince sever misin
Her bir gazâli bir gazele sayd ider misin
Ey ‘Âlî sen de söyle ya şâ‘ir degül misin (Aksoyak, 2018: 401)

Üçüncü tahmisi de 1427 numaralı “*Bir âstâne idi mürüvvet didükleri/Yapdı anun kapusını hisset didükleri*” matlalı gazele yazılmıştır. Beş bentlik tahmis-i hod:

Bağlandı kaldı râh-ı ‘inâyet didükleri
Her dem guşâde bâb-ı ihânet didükleri
Mahv oldu gitdi cûd u sahâvet didükleri
Bir âstâne idi mürüvvet didükleri
Yapdı anun kapusını hisset didükleri

Erbâb-ı izz ü rif‘ate hergiz tayanma sen
Magrûr olma ragbetine anlarun inen
Va‘llâhi niçe tecrîbe itdüm bu hâli ben
Ölsen yolında fâ‘ide yok sana kimseden
Zîrâ güm oldu ortada himmet didükleri

Yokdur cihânda şimdi cehâlet gibi kemâl
Dânâ odur ki vâfir ola kîsesinde mâl
Dehr-i denîde anun içündür bu ihtilâl

‘Ârifleri mezemmet ider ehl-i ibtizâl

Şimdi zarâfet oldı sefâhat didükleri

Her lahza gaflet uyhısı insânı esnedür

Sevmez ‘adûsını şu ki ‘âkıl kimesnedür

‘Arz-ı mahabbet eyledüğün halka pes nedür

Bir şey midür vücûdı mı vardur ne nesnedür

Anlanmaz oldı gitdi sadâkat didükleri

Ehl-i hüner ne söylese düşnâm ider ‘avâm

Nâ-ehl olan denileredür ‘izz ü ihtirâm

Dânâ belâ vü gussada nâ-dân şâd-kâm

Bunca belâdan özge yine ‘Âliyâ müdâm

Eksük degül gönülde kasâvet didükleri (Aksoyak, 2018: 402)

1.6 Seyyid Nâkıb-zâde Nimetî (ö.1650)

Bursa’da doğan Ni’metî’nin asıl adı Nimetullah’tır. 1600’lü yılların başında doğduğu tahmin edilen şair, Osmanlıya başkentlik yapmış olan aynı zamanda birçok şairin yetiştiği Bursa’da yaşamış ve Bursa mahkemesinde başkâtiplik yapmıştır. Seyyid Nâkıb-zâde Nimetî 1650’de Bursa’da vefat etmiştir. Bilinen tek eseri divanıdır.⁵

Nimetî 98 numaralı “*Cevr itmeğe yüz tutdı ol âfet-i devrânım/Künc-i gam-ı mihnetde irdi göge efgânım*” matlalı gazelini tahmis etmiştir. Beş bentlik tahmis-i hod:

Ağyârile gülşende ‘ıyş itmede cânânım

Redd itdi beni şimdi ol gözleri mestânım

Rahm eylemedi bana ol gonce-i handânım

Cevr itmeğe yüz tutdı ol âfet-i devrânım

Künc-i gam-i mihnetde irdi göge efgânım

Fikr-i leb-i la’lile girmez gözüme uyhu

Cevr itmek ana olmus ‘uşşâka dem-â-dem hû

A’dâ ile nûş eyler her lahza mey-i gül-bû

⁵ Geniş bilgi için bkz: Gülen, 2007.

Zevk eylemede her gün ağyâr ile ol meh-rû
Kan ağlamada her dem bu dîde-i giryânım

Bu ‘âlem-i fânide gam oldu bana mahrem
Râzum dimege ey dil bulunmadı bir hem-dem
Cevrine o dil-dârun sabr eylemez âdem
Ol gonçe-dehen bana cevri eylemede her dem
‘Işk âtesine yandı bu sîne-i sûzânım

Bilmem ne günâh itdi yolunda dil-i şeydâ
Lutfunla anup anı rahm eylemedün aslâ
Budur dilegüm senden ey lebleri bî-hemtâ
Lutf eyleyüp ağyâre ağlatma beni cânâ
Zülfün gibi ayağa salma beni sultânım

Künc-i gam-ı ‘ıskunda derdüm oluben efzûn
Oldı gözümün yaşı kan ağlamadan Ceyhûn
Her demde belâ vü gam bagrumu idüp pür hûn
Leyli saçınun fikri itdi beni çün Mecnûn
Rahm itme misün dahı bu Ni’meti’ye cânım (Gülen, 2007: 197)

1.7 Rezmî (ö.1688)

Gerçek ismi Sâfiye Sultanzâde Mehmed olan Rezmî’nin doğum tarihi bilinmemektedir. Osmanlı’da valilik vb. yönetim görevlerinde bulunmuştur. Şiirlerinde Rezmî mahlasını kullanan şair 1688 yılında vefat etmiştir. Tespit edilen tek eseri divanıdır.

Rezmî, 190 numaralı “*Bendene bu rütbe cevri itmek neden lâzım gelür/ Başka agyâr derdini çekmek neden lâzım gelür*” matlalı beş beyitlik gazelini tahmis etmiştir:

Durmayup ey şûh tîz gitmek neden lâzım gelür
Cân u bagrum böylesin ezmek neden lâzım gelür
Rûz u şeb giryân olup gezmek neden lâzım gelür
Bendene bu rütbe cevri itmek neden lâzım gelür
Başka agyâr derdini çekmek neden lâzım gelür

Sana benzer var mıdur âlemde cânâ pür-cefâ
 Bûs ide agyâr dehânun ruz [u] şeb ey meh-likâ
 ‘ÿdler geçdi bize sen itmedün bir merhabâ
 Gül yüzün görsem ölürsem gam yimem dirdüm şehâ
 Çünkü yüz göstermedün ölmek neden lâzım gelür

Gideli haylî zemindur bizden ol kaşı kemân
 Hiç belürmedi ‘acebdür ol vefâsuzdan nişân
 ‘Âşık-ı bî-çârelerden eyledi kendin nihân
 Nâzdandur ihtifâ itdügi sag olsun hemân
 Kandadur ol şûhı biz bilmek neden lâzım gelür

Görmemişdür dîde-i cerh mislini hiç yârumun
 Hâtırın sormadı bir dem bu dil-i bî-mârumun
 Haddi yok midur cihânda çekdügüm ekdârumun
 Hâk-i pâyına yüzün sürsün gören dil-dârumun
 Yohsa dâmânın dutup öpmek neden lâzım gelür

Dil virüp de ol saçı Leylâ’ya meftûn olma sen
 Sîneni Mecnûn gibi seng ile döğüp gezme sen
 Rütbe-i cevr ü cefâsın gayra ta’rif itme sen
 İl bilür ol şûh-ı bî-pervâyı zahmet çekme sen
 Rezmî şî’ründe anı ögmek neden lâzım gelür (Gürbüz, 2005: 109)

Rezmî’inin tahmis ettiği ikinci gazeli 258 numaralı “*Cihânda kimseden kat’a bizüm havfu recâmuz yok/ Bi-hamdi’llâh Hudâ’dan gayrı dilde âşnâmuz yok*” matlalı beş beyitlik gazelidir:

Felekde cevr-i bârın çekecek bir dil-rübâmuz yok
 Dime kim ey dil-i şûride dünyâda safâmuz yok
 Bu ‘âlemde hele bir ferdden aslâ ilticâmuz yok
 Cihânda kimseden kat’a bizüm havfu recâmuz yok
 Bi-hamdi’llâh Hudâ’dan gayrı dilde âşnâmuz yok

Sezâdur dil kılar sa rûz u şeb ol âh ile zârı
 Anı terk eyledi gitdi o dil-dâr-ı cefâ-kârî
 Gönül sabr eyle çekme gel yiter âlâm u ekdârı
 Şeb-i gamda kalursak da yine lutf itmede Bârî
 Hele bir imtinânın çekecek bir meh-likâmuz yok

Bi-hamdi'llâh derûn-ı kalbümüz mir'ât gibi şâfi
 Sözümün bu husüsda zerre denlü yok hilâfi
 Yiter bu hân-kahda bize bir post dahi kâfi
 Ne misvak [u] 'aşâmuz var ne elde sübhamuz sûfi
 Derûnîdür hulûsumuz bir esbâb-ı riyâmuz yok

Bizi mest eyleyen 'âlemde bildük sâkidur her dem
 Ferâmuş olmuyor dilden o neş'e bâkidür her dem
 Gönül câm-ı mücellâ gibi sâf u ârîdur her dem
 Bizi giryân idüp cânân sirişküm akîdur her dem
 Bilinmez ne'mden incindi güzeşte mâcerâmuz yok

Zülâl-i leblerin yârün yiter sen şevk ile ögme
 Bana yâr sînesin açmaz diyü sen gögsünü döğme
 Melûl olup o efkâr ile sen de boynunu egme
 Tehî kaldunsa ey Rezmî bu gün 'âlemde gam çekme
 Ele al câm-ı şahbâyı dime kim dil-küşâmuz yok (Gürbüz, 2005: 110)

Rezmî'inin tahmis ettiği üçüncü gazeli 334 numaralı “*Alınca nâz ile deste mey-i gül-gûnı cânânüm/ Ne hikmetdür ki kat kat şevklenür ol dem benüm cânüm*” matlalı beş beyitlik gazelidir:

Bahâr irdi gülistâna gelür serv-i hırâmânüm
 Hezârân nâza başlar şevk ile ol verd-i handânüm
 Şeb-i gamdan halâs eyler bizi ol mâh-ı tâbânüm
 Alınca nâz ile deste mey-i gül-gûnı cânânüm
 Ne hikmetdür ki kat kat şevklenür ol dem benüm cânüm

Nice dil olmasun geldükçe yârı şevk ile handân
 Olur memnûn lutfundan gönül dem-beste vü hayrân
 Sezâdur yok nazîri şimdi ‘âlemde disem ol ân
 Yaşum akdukça pâyına siler bin nâz ile cânân
 Bi-hamdi’llâh buni hiç görmemiş ‘âlemde akrânım

Hezar ümmîd ider senden keremler ey gül-i ra’nâ
 Olur lutfun görince her gönül bülbül gibi gûyâ
 O hurşîd-i cemâlün seyr iden mesrûr olur hakkâ
 O gün gibi yeni gün var midur ‘âşıklara cânâ
 Bahâr ile gelince bâga nev-rûz ile sultânım

Nice ol şîve-kârı hep görenler mübtelâ olmaz
 Eşîğin yasanur her dem o bâbından cüdâ olmaz
 Nice ol lebleri şîrine cânlar fedâ olmaz
 Hezârân derdüme dermân iderlerse devâ olmaz
 Olur bir bûsesi yârun bana bin dürlü dermânım

Temâşâdur o dil-dârun cihânda meclis-i bezmi
 Süzülür iki şeh-bâz gibi ol dil murgına çeşmi
 Tahammül eyle şabr it bana her kim dirse ol sözi
 Şeb-i gamdan açardı gönlümüz bin şevk ile Rezmî
 Gelüp teşrîf ideydi nâz ile hurşîd-i rahşânım (Gürbüz, 2005: 111)

1.8 Ahmed Nâmi (1673)

Nâmî mahlasını kullanan şairin asıl adı Ahmet’tir, memleketi Niğde’dir. Kaynaklarda doğum tarihi yoktur. Anadolu’nun çeşitli yerlerinde kadılık görevinde bulunmuştur. 1673 yılında vefat etmiştir. Eserleri, Divanı (Hüsn-i Hakiki, Hüsn-i Mecazi), Farsça Divançe’dir.⁶

Ahmed Nâmi divanındaki 77 numaralı “*Açılur gül gibi bir gönçe-dehânım vardır/ Bülbül-âsâ gam-ı ‘ışkıyla figânım vardır*” matlalı gazelini tahmis etmiştir. Yedi bentlik tahmis-i hod:

⁶ Geniş bilgi için bkz: “Yenikale e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196583/ahmed-nami-divani.html>.”

Dil alur handesi bir âfet-i cânım vardır
Cân virür nüktesi bir şûh-ı cihânum vardır
Beni şeydâ iden âşûb-ı zamânum vardır
Açılır gül gibi bir gonce-dehânum vardır
Bülbül-âsâ gam-ı 'ışkıyla figânum vardır

Ol perî cevr ü cefâ eylese ihsâna geçer
Mihr-i 'âlem gibi âfâkda bir dâne geçer
Meyli 'uşşâkına agyârına bigâne geçer
Nâvek-i gamzeleri sine deler câna geçer
Kurılır nâz ile bir kaşı kemânum vardır

Koyup üstâd-ı kader genc ü dür-i gam dilde
Eylemiş hikmet ile bendini muhkem dilde
Hüsn ü 'ışk olmuş ezel şîve-i müdgam dilde
Âha leb-teşne isem n'ola dem-â-dem dilde
Lâle-veş şu'le virür dâg-ı nihânum vardır

Ugrasa geşt ü güzâr-ı dil ü zârum çemene
İltifât eylemezsin serve kad-i nârvane
Nazar itmeme gül-i hód-rûya nihâl-i semene
Gonca-i nergis-i şehlâ gibi bir gül bedene
Dâyimâ best ü küşâd-ı nigerânum vardır

Şâne-zen olsa sabâ zülf-i siyeh-târından
Ceyb-i dehri pür ider nekhet-i hoş-bârından
Mübtelâya ser ü cânı ne gam îsârından
Mürde hîz-i dil olur şîve-i refâtârından
Bir kıyâmet koparur serv-i revânum vardır (Yenikale, e-kitap: 81)

Ahmed Nâmi divanındaki ikinci tahmis-i hodu 308 numaralı “*Açılsa kaçan lebleri harf-i siteminden/ Ancak görünür nokta-yı mevhûm feminden*” matlalı gazeline yazmıştır. Nâmi divanındaki yedi bentlik tahmis-i hod:

Görmek dilesem mim-i dehânun rakâmından
Ta‘yîn idemem resm-i vücûdun ‘ademinden
‘Uşşâka ‘itâb idicek âşû-yı deminden
Açılsa kaçan lebleri harf-i siteminden
Ancak görünür noktâ-ı mevhûm feminden

Nâz ile hırâma gelicek sû-yı derinde
Pâ-mâli olur diller o şûhun memesinde
Her cânibe lutf-ı nigeş-i ‘işve-gerinde
Birbirini nezzâre basar reh-güzerinde
Ol gamzelerün dest-küşâ-yı kereminden

Hâbumda gözüm kâkül-i cânâneyi gördi
Her târına dest-i res-i bîgâneyi gördi
Gayret ivirüp dir isen âyâ neyi gördi
Zencîrine âşüftegî-i şâneyi gördi
Dîvâne gönül turmaz oturmaz eleminden

Rindân-ı harâbâtı kemâl ile sürürsin
Kendü başuna söylenürek nice yürürsin
Meyhâneye varmada ‘inâd üzre turursın
Zâhid hele al destüne bir bak ne görürsin
Bu bezm-gehün âyine-i câm-ı Cem’inden

Bîgâneye mâyil göricek diller o mâhı
Peyveste iderler felege şu’le-i âhı
Âmâde iderken hedef-i cânı ke-mâ-hî
Ağyâra atar tîr-i nigâhı diyü gâhı
Taşlarla döger sînesin ‘uşşâk gamından

Târik-i gam-ı hecri dilün irdi kemâle
 Ümmîdüm odur kim irişe şevk-i cemâle
 Ta'n itmek için sürme-keş-i hüsn-i hayâle
 Lutf eyle sabâ çeşm-i recâ-mend-i visâle
 Bir zerre de olursa gubâr-ı kademinden

İ'câza reh-i şi'rini irgürmek içündür
 Rakk-ı müteşâ'irleri hep dürmek içündür
 Erbâb-ı suhan pâyına yüz sürmek içündür
 Yârân-ı hased sihr-i beyân görmek içündür
 Nâmînün eser-nâtıka-senc-i kaleminden (Yenikale, e-kitap: 80)

1.9 Halepli Edib (ö. 1748)

Asıl adı Mahmut olan şair Halep'te dünyaya gelmiş İstanbul'da ilim tahsil etmiştir. Doğum tarihi bilinmemektedir. Birçok şair gibi o da Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kadılık vazifesinde bulunmuştur. 1668 yılında Yenişehir'de vefat etmiştir. Bilinen tek eseri divanıdır.⁷

Halepli Edib divanında toplamda 47 tahmis vardır. Halepli Edib'in dîvânında “42 tahmiste şair kendi gazellerini tahmis etmiştir. Bunların da 34'ü Divan içerisinde yer alan gazellerin tahmis edilmesi suretiyle oluşmuş şiirlerdir (Mum, 2004: 20). Geriye kalan 8 tahmisin elimizdeki divan dışında kalan şiirleri tahmis ederek mi yazdığı yoksa muhammes olarak mı yazdığı, belli değildir. Fakat ikinci bir mahlasın olmayışı musammatların Halepli Edib'e ait olduğu fikrini teyit etmektedir. Bizim bunları tahmise dâhil etmemizin sebebi de “Tahmisât” başlığı ile verilmiş olmasıdır.

Halepli Edib'in divanındaki tahmis-i hodların divandaki yerleri “Th. 1(G.43), Th. 2(G. 140), Th. 5 (G.1939), Th. 6 (G. 916), Th. 8 (G. 316), Th. 9 (G. 2090), Th. 10(G.867), Th. 11(G. 928), Th. 12 (G. 930), Th. 13(G. 58), Th. 14 (G.1924), Th. 15(G. 1020), Th. 16 (G.1529), Th. 17 (G.369), Th. 19 (G. 1915), Th. 20 (G. 1656), Th. 21 (G. 1608), Th. 22 (G. 918), Th. 23(G.1425), Th. 24 (G. 917), Th. 25 (G.1540), Th. 26 (G. 175), Th. 28 (G.871), Th. 30 (G. 155), Th. 31 (G. 2137), Th. 33 (G. 1925), Th. 36 (G. 374), Th. 38 (G. 1208), Th. 39 (G. 332), Th. 40 (G. 1998), Th. 41 (G. 475), Th. 43 (G. 472), Th. 45 (G. 631), Th. 47 (G. 245)

Tahmisât başlığı altında verilip de zemini divanda olmayan tahmis numaraları: Th. (18, 27, 29, 32, 34, 35, 37, 42).

Halepli Edib'in yazdığı tahmis-i hod sayısı fazla olduğundan sadece birini numune olarak vereceğiz. Halepli Edib'in divanındaki 631 nolu “Şâh olsa da hem-

⁷ Geniş bilgi için bkz: Mum, 2004.

pâye degil nâkese miriz/ Tâ lutf ile bî-kes-i gamnâke semîriz” matlalı gazelini tahmis ettiği 45 numaralı tahmis-i hodu:

Biz nâ’îl-i genc-i ni’am-ı Rabb-i kadîriz
 Yâbende-i eltâf-ı Hudâvend-i basîriz
 Zann etme ki tekbîr-i ekâbirle kebîriz
 Şâh olsa da hem-pâye degil nâkese mîriz
 Tâ lutf ile bî-kes-i gamnâke semîriz

Olduk olalı sâkin-i vîrâne-i dünyâ
 Hiç etmemişiz mihr ü vefâdan dili ihfâ
 Bî-kesleri mehcûr edemez gönlümüz aslâ
 İşretkede-i şehlere bî-ragbetiz ammâ
 Gam-hâne-i ‘âcizlere ferhunde mesîriz

İnfâkına meyl eyleriz oldukça gınâmız
 Pâyende olur ehle vü nâ-ehle ‘atâmız
 A’dâya yeter heybet-i meşhûd-ı likâmız
 Mehzûl ise de sâ’id-i fersûde-kuvâmız
 İrhâb-ı dil-i düşmene hem-savlet-i şîriz

Mey müsteter-i perde-i mînâ mi olur hîç
 Gül mülhtecib-i çeşm-i temâşâ mi olur hîç
 Keşf olmasa enzâra hüveydâ mi olur hîç
 Râz-ı dilimiz kâbil-i ihfâ mi olur hîç
 Biz encümen-i dehrde âyîne-zamîriz

Dehrin çekeli çille-i âzârın Edîbâ
 Fark eylemişiz yâr ile agyârın Edîbâ
 Za‘minca nihân etse dahi kârın Edîbâ
 Mestûr edemez sûret-i kirdârın Edîbâ
 Kim ‘âleme hep çeşm-i firâsetle basîriz (Mum, 2004:1156)

1.10 Hasan Sezâî (ö. 1738)

Sezâî Gülşenî'nin asıl adı Hasan'dır. Mora yarımadasında 1669 yılında doğmuştur. Osmanlıya başkentlik yapmış iki kent olan İstanbul ve Edirne'de bulunmuştur. Daha sonraları tasavvufî bağlılığından dolayı Mısır'a kadar gitmiştir. Edirne'de uzun süre şeyhlik yapmıştır. Gülşeniyye Tarikatının Sezâiyye kolunun kurucusudur. Edirne'den memleketi Gördes'e döndüğü 1762 senesinde vefat etmiştir.

Eserleri: Divanı, Mektubât-ı Sezâî, Menâkıb-ı Şeyh Sezâî-yi Gülşenî, Niyazî Mısırî'nin Bir Gazelinin Şerhi.⁸

Sezâî Gülşenî'nin divanında iki adet tahmis-i hod vardır. İlki 54 numaralı “*Cemâlin nûruna nisbet güneş bir nûr-ı bî-ferdir/ Güneş sensin ki zerrâtun nebîlerle velîlerdir*” matlalı gazelin tahmisidir. Beş bentlik tahmis-i hod:

Habîbâ rûtbe-i şânun bu mahlukda muvakkardır
 Cebînün maşrık-i envâr-ı Hakdur nûr-ı ezherdür
 Gürûh-ı mürselîne muktedâsun kadrün azherdür
 Cemâlin nûruna nisbet güneş bir nûr-ı bî-ferdir
 Güneş sensin ki zerrâtun nebîlerle velîlerdir

Dü-çeşme cümle ebrar hâk-râhun tütüyâ eyler
 Kim ol iksîr-i zü'l-hâssa hakîkat bi-bahâ cevher
 Melâ'ik na't-ı Levlakun iderler her seher ezber
 Sen ol sultân-ı iklîm-ı risâletsün eyâ server
 Kamu şehler kapunda bir gedâdan dahî kemterdür

Hakîkatde senin zâtundur ey şâh dürr-i bî-hemtâ
 Pes ol dürre sadef olmuş bu 'âlem çünkü ser-tâ-pâ
 Seni vasf eyleyüp Mevlâ didi kavseyini ev edna
 Kadün bag-ı hüviyyet servi haddün bir gül-i ra'nâ
 Yüzün şems-i münevverdür cebînün mâh-ı enverdür

Şefâ'at taht-gâhında sa'âdetle oturmuşsun
 Le-'amrük tâcını ey şâh ser-i 'ulyânâ urmuşsun
 Fezâ-yı 'afva mahşerde habîbâ hayme kurmuşsun

⁸ Geniş bilgi için bkz: Özuygun, 1999.

Yeter ‘uşşâka müjde men ra’ânî kim buyurmuşsun
Seni görmeklik ile Hakkı görmek bes berâberdür

Gülistân-ı nu’ûtuna vefâ çün feyz-mendündür
Olup cûyende-ı lutfun deründe müstemendündür
Anı mahfûz fikr-i masivâdan zikr-i pendündür
Eyâ şah-ı rusûl rahm it Sezâyî derd-mendündür
Kapun bekler kadîmi hizmetünde pîr-perverdür (Özuygun, 1999: 312)

Sezâî Gülşenî divanındaki ikinci tahmis-i hod, 366 numaralı “*Gel gönül meyhânesinde kurma bezm-i kesreti/ Pîr elinden içmeğe sa’y eyle câm-ı vahdeti*” matlalı gazeli tahmis ederek beş bentlik tahmis-i hod yazmıştır:

Minâ-yı aşk olan terk etdi isneyniyyeti
Cân virup cânânile ol demde kıldı ülfeti
Cilve-ger mir’ât-ı dilde çünki sâlik kesreti
Gel gönül meyhânesinde kurma bezm-i kesreti
Pîr elinden içmeğe sa’y eyle câm-ı vahdeti

Olmağa halvet-serây-ı yâre her demde vüsûl
Kulluğa bel bağlayup dergâhına eyle dühûl
Rûz u şeb her ne görinse nîk ü bed olma melûl
Ehl-i irfân hizmetini cân ile eyle kabûl
Eyleme nâdânile ömründe zinhâr ülfeti

Lücce-i im-i ledünniden içdi ders eyle kim
Zât-ı âdem neydügin iz’ân idüp fehm eyle kim
Enfüs-i âfâkda ma’nâ keşf ola tâ şöyle kim
Rûz u şeb kesb-i ma’ârif itmege sa’y eyle kim
İki ‘âlemde ma’ârif ehli buldı izzeti

Geç kalıbdan kibr ü ‘ucb ahvâlini sen mahv idüp
Hilkat ü aslunı bir katre meniden fehm idüp
Bu libâs-ı fahri ber-düş itmekle kasd idüp

Meskenetle zinde ol ‘âlemde miskinlik idüp

Şâh-ı ‘ukba olmağa baş bu dünyâ zilleti

Gel Hakun mazharı isen anla el-ane bugün

Nefha-i dünyâyâ aldanup sakın virme izin

Ey vefâ kesb-i ma’ârif eyleyüp görme hüzn

Anma ferdâ cennetini ey Sezâyî gel bugün

Kim hakikat cenneti oldı ma’ârif sohbeti (Özuygun, 1999: 313)

1.11 Haşmet (ö. 1768)

Doğum yılı bilinmeyen şair İstanbul’da doğmuştur. Asıl adı Mehmet’tir. Divanından hareketle 1720-30 yılları arasında doğduğu söylenebilir. Okumuş bir aileden olan Haşmet, ilk tahsilini de babasından almış ve kendisi de müderrislik yapmıştır. 1768 yılında mecbur ikamette bulunduğu Rodos’ta dünyadan ayrılmıştır.

Eserleri: Divan, Senedü’ş-şuarâ, Vilâdet-nâme, İntisâbü’l-mülûk, Şehâdet-nâme.⁹

Haşmet 187 numaralı “*Hat-ı nevle ruh-ı dil-dârı gördük dîdeler rûşen/ Misâl-i mihr-i zerrin-târı gördük dîdeler rûşen*” matlalı gazeli tahmis etmiştir. Gazel beş beyittir. Şair bu beş beyti tahmis etmekle beraber tahmise iki bent daha eklemiştir. Bu hali ile yedi bentlik musammatta tahmis-i hod ile muhammes iç içe girmiştir:

Zuhûr-ı hatt-ı anber-bârı gördük dîdeler rûşen

Meh-i evvel-bahâr-âsârı gördük dîdeler rûşen

Keleflenmiş meh-i ruhsârı gördük dîdeler rûşen

Hat-ı nevle ruh-ı dil-dârı gördük dîdeler rûşen

Misâl-i mihr-i zerrin-târı gördük dîdeler rûşen

Tulû etdi yine şâm-ı firâkın neyyir-i fecri

Şeb-i yeldâ-yı hicrânın düketdi zulmet-i zecri

Nümâyan işte imsâk-ı visâlin sûret-i ecri

Hele ‘îdin saîd olsun gönül bu rûze-i hecrî

Hilâl-i ebruvân-ı yâri gördük dîdeler rûşen

⁹Geniş bilgi için bkz: “Aslan, 1995.”

Sabâh-ı vaslı gösterdi fûrûg-ı neyyir-i âhın
 Hüveydâ leyle-i fûrkatde hengâm-ı sehergâhın
 Ziyâ-sâz-ı zuhûr oldu beyâz-ı subh-ı dil-hâhın
 Göründü gerden-i kâfûr semmûrundan ol mâhın
 Şeb içre subh-ı pür-envârı gördük dîdeler rûşen

Bu bezm-i ayş u nûşun neş'e-i zevki degil bâkî
 Anunçün görmemişken sâgar-ı leb-rîz-i eşvâkî
 Hele pür-zîb-i sahbâ eyledin bu bezm-i müştâkî
 Hayâl-i leblerinle dîdemi pür-hûn edip sâkî
 Bu gûne sâgar-ı ser-şârı gördük dîdeler rûşen

Tehî-destâna râm olmaz ol âfet sâde ülfetle
 Ederse câme-hâba meyl eder pâkîze hıl'atle
 Görünce dâg-ber-dil olsun uşşâkî bu hâletle
 Der-âgûş eyledikde yâri Haşmet nâr-ı fûrkatle
 Tutuşmuş dâmen-i agyârı gördük dîdeler rûşen

Yine eşkâl-i sunun şekl-i tevlîdi olup hâsıl
 Nümâyân oldu sad-ı menziline nusret-i dâhil
 Kazâyâ-yı merâmın suret-i intâcıdır kâbil
 Rakam-senc-i ümîd ol defter-i hirmânına ey dil
 Felekde böyle defter-dârı gördük dîdeler rûşen

Edersen nâm-ı pâkinden tefahhus ey dil-i şeydâ
 Semiyy-i Şâh-ı Kevneyn Behcet-efrûz-ı dil-i dünyâ
 Makâm-ı defterîye zâtıdır revnak veren hâlâ
 Bedîdâr oldu sırr-ı fâl-i t...¹⁰

Bu mesnedde o himmet-kârı gördük dîdeler rûşen (Aslan, 1995: 125)

¹⁰ Divanda bu mısra bozuk çıkmış.

1.12 Lebîb

Asıl adı Abdulgafûr olan şair Diyarbakır’da doğmuştur. Doğduğu şehirde yirmi yıl kadar müftülük yapmıştır. Âmâ olduğu bilinmektedir. 1768 yılında 75 yaşlarında vefat etmiştir. Lebîb’in bilinen tek eseri divanıdır.¹¹

Lebîb, divanındaki 115 numaralı “*Bağa revnâk-nisârdır gonçe/ Güle hayli medârdır gonçe*” matlalı gazeli tahmis ederek beş bentlik tahmis-i hod yazmıştır:

Şâhid-i nev-bahârdır gonçe
 Dil-keş ü dil-şikârdır gonçe
 Şevk-bahş-ı hezârdır gonçe
 Bağa revnâk-nisârdır gonçe
 Güle hayli medârdır gonçe

Sahn-ı gülşen ana olup mekteb
 Büyüsün gör eder mi terk-i edeb
 Şimdi ammâ o âteşî-meşreb
 Müşt gösterse güllere ne ‘aceb
 Tıfl-ı çâpük-süvârdır gonçe

Şürefâdandır eşher-i lakabı
 Dense şâyestedir ana çeledi
 Hep Ocak-zâde cümle cedd ü ebi
 Erişir Hızr’a nisbet-i nesebi
 Hayli ‘âlî-tebârdır gonçe

Zîb ü fer vermeseydi gülzâra
 ‘Andelîbân olurdu âvâre
 Kim bakar sâde berk-i kuhsâra
 Pâk-tînetliginden ezhâra
 Mâye-i iftihârdır gonçe

¹¹ Geniş bilgi için bkz: “Kurtoğlu, e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194358/diyarbakirli-lebib-divani.html>”

Hâsıl ahlâkını edip tehzîb
 Kalmamış vaz’-ı nâ-sezâ vü garîb
 Bunca hüsn olmuş iken ana nasîb
 Etse taklîd-i la’l-i yâr Lebîb
 Gözüme yine hârdır gonçe (Kurtoğlu, e-kitap: 162)

Tahmis edilen gazelde mahlas mısra “*La’l-i yâre teşebbüh etse Lebîb*” iken tahmiste “*Etse taklid-i la’l-i yâr Lebîb*” şeklinde geçmektedir.

1.13 Resmî Ali Baba (ö. 1789)

Hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur. 1789 yılında vefat etmiştir. Eserleri: Divan, Uyûnü’l-Hidâye, Bektâşilik Risâlesi’dir.

Resmî Ali Baba divandaki 21 numaralı “*Ne ma’dumdur bu mevcûd kim buna akl ü beşer ermez/ Ne mevcûddur bu ma’dum kim bunu bu ten gözü görmez*” gazelini tahmis etmiştir. Resmî divanındaki 27 bentlik tahmis-i hodun ilk beş bendi:

Zihî esrâr-ı mahfî kim bunu hiç kimseler bilmez
 Nice bin âdemin hûn oldu bağı şemmesin duymaz
 Eyâ ne sırr-ı hikmetdir bilenler de haber vermez
 Ne ma’dumdur bu mevcûd kim buna ‘akl ü beşer ermez
 Ne mevcûddur bu ma’dum kim bunu bu ten gözü görmez

Eger tenezzüh etsen ehl-i Hakk ‘inde mezmûmdur
 Ve ger teşbîh ile olsa kişinin menzili kemdir
 Şu kim nefy ile isbâtı bilirse ana ma’lûmdur
 Deme ma’dûm ki mevcûddur ne mevcûddur
 Ulü’l-ebâr olandan sor ki tahsîse rızâ vermez

Bu rûşen durur ki derler vardır yetmiş iki firka
 Bu sırâ âşinâ olan velîdir başka bir firka
 Bu kavmin ulularıdır olanlar halka bed-rikâ
 İken Hak emriyle mescûd yine sâcid olur Hakk’a
 Hakk’a Neden ol emre me’mûr olur âdem olmayan olmaz

Kamu eşyâda sun’-ı Hakk hele gün gibi bâhirdir
 Velî anın mütâla’asını eden nevâdirdir
 Bunu fehmi eylemez hayvân olanın ‘aklı kâsırdır
 Kemâl-i hikmet-i sun’-ı Hüdâ âdemde zâhirdir
 Şu kim münkir-i sâfiyu’llâhdır âdem donuna girmez

Nice vâsıl olur süflî olanlar âlem-i yûha
 Hemân ‘ulvî olanlar erişir kuddise subbuha
 Senin senliğin olmuşdur hicâb ancak hemân rûha
 ‘Aceb tûfan vaktinde neden vâcib olur Nuh’a
 Teyemmüm etmesi âb u şehâdet fâ’ide vermez (Arslan,2003: 199)

1.14 Osman Nevres (ö. 1876)

Asıl adı Osmandır. Abdurrezak Nevres ile isim karışıklığını önlemek için Nevres-i Cedid/ Nevres-i Efendi olarak anılmıştır. 1820’li yıllarda doğduğu değerlendirilen şair Anadolu’nun çeşitli yerlerinde görevlerde bulunmuştur. Son görevinden de hastalığından dolayı ayrılmıştır. 1876 yılında vefat etmiştir.

Eserleri: Divan, Destâr-ı Hayâl, Eser-i Nâdir/ Mecmûatü’t-Tarab ‘Alâ Lisani’l-Edeb, Mersiye-i Kerbelâ, Gülistân Tercümesi, Külbe-i Ahzân, Perî ile Civan’dır.¹²

Osman Nevres, tahmisi divanındaki 208 numaralı “*Devr-i lalinde baş eğmem bade-i gül-fama ben/ Saye-i pîr-i muganda minnet etmem cama ben*” matlalı gazelini tahmis ederek on bentlik tahmis-i hod yazmıştır:

Puhte merdim gûş vermem her hadîs-i hâma ben
 Rind-i yek-rengim kapılmam her büt-i hod-gama ben
 Dâ’im istiğnâdayım rindân-ı dürd-âşâma ben
 Devr-i la’linde baş eğmem bâde-i gül-fâma ben
 Sâye-i pîr-i mugânda minnet etmem câma ben

Gezdiren ‘aşkın değil midir bana sahrâları
 Üstüme her dem üşüntü etdiren gavgâları
 Hiç hayâl etmez iken ‘ömrümde bu hulyâları

¹² Geniş bilgi için bkz: “Kaya, e-kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-273352/osman-nevres-divani.html>”

‘Anber-i zülfün getirdi başıma sevdâları
Yoksa nerden tuş olurdum bu hayâl-i hâma ben

Eyleyip isnâd-ı sevdâ müstemend-i zülfüne
Der idim bend-i müselsel derd-mend-i zülfüne
‘Âkıbet bir gün bakarken ben de bend-i zülfüne
Hâlini gördüm esîr oldum kemend-i zülfüne
Dâne için kendimi saldım düşürdüm dâma ben

Ne esîr-i ‘aşk olup bir târ-ı zülfe bend olur
Ne kabûl-i ‘uzlet eyler ne mutî‘-i pend olur
Ne elemle şâd olur ne ‘ayş ile hursend olur
Ne firâka tâb eder ne vasla tâkat-mend olur
Şaşmışım bilmem ne yapsam bu dil-i nâ-kâma ben

Çarha çekdim tîğim etdim sâfter âyîneden
Mührünü kazdım dönüp halkın dil-i bî-kîneden
Hâsılı zahmet çekip hayli nev ü dîrîneden
Olmadım hâlî nigîn-âsâ hırâş-ı sîneden
Bir dem ol günden ki düşdüm ârzû-yı nâma ben

Her zamân bed-kâra olmaz bed mükâfât eylemek
Lutf ile ferzânelikdir düşmeni mât eylemek
Hasma hep mümkün değildir kîne isbât eylemek
Halk ile lâzımdır oldukça mümâşât eylemek
Ger bana uymazsa eyyâm uyarım eyyâma ben

Her zamân bir başka mihnetle eder tev’em beni
Nerde varsa bir belâ eyler ana hem-dem beni
Derdden derde salar râhat komaz bir dem beni
Geh esîr-i gurbet eyler geh enîs-i gam beni
Neyleyim bilmem ne etsem baht-ı nâ-fercâma ben

Yalnız başıma kaldım kûşe-i mihnetde hâr
 Sîne gam-gîn dil pür-âteş ben perîşân dide zâr
 Kime bilmem eyleyim râz-ı derûnum âşikâr
 Kûy-ı gurbetde ne bir bildik ne bir gam-hâr var
 Kim götürsün ger yazarsam yâre bilmem nâme ben

Neylerim bezm-i şarâbı sensiz ey gül-pîrehen
 Bir de kim olmuş riyâz-ı huld-ı câvîd-encümen
 Her ne denlü ‘ayş-ı pey-der-pey ile olsam da şen
 Eylerim dârü’s-selâmı kendime beytü’l-hazen
 Hasret-i hâl-i siyâhınla gidersem Şâm’a ben

Taş atıp gönlüm şikest etsen dahi mânend-i câm
 Zulm kılsan acı sözle bağrımı ezsen müdâm
 Gönlüm incinmez yine senden bilirler hâs u ‘âm
 Nevres’i etmez senin şîrîn kelâmın telh-kâm
 Sen hemân eyle tekellüm râzıyım düşnâma ben (Kaya,2020: 162)

1.15 Ferhad Paşa (ö. 1798)

Ferhad paşa 18. yüzyıl şairlerinden olup aynı zamanda Osmanlı’da uzun süre bürokrat olarak çalışmıştır. Farklı zamanlarda vezirlik, valilik gibi görevlerde bulunmuştur. Ferhad Paşa 1798’de vefat etmiştir. Ferhad Paşa’nın Divanı bilinen tek eseridir.

Ferhad Paşa divanındaki 5 numaralı “*Cân küştesi dil bende-i fermânı ‘Alî’nün/ Oldum dil ü cândan kuli kurbânı ‘Alî’nün*” matlalı gazelini tahmis etmiştir. Ferhad Paşa’nın beş bendli tahmis-i hodu:

Ey dil olagör mahrem-i ‘irfânı ‘Alî’nün
 Sırrına dem-â-dem ire ‘irfânı ‘Alî’nün
 Gûş it ki ne nutk eyledi yârânı ‘Alî’nün
 Cân küştesi dil bende-i fermânı ‘Alî’nün
 Oldum dil ü cândan kuli kurbânı ‘Alî’nün

İzhâr-ı muhabbetle ne gam dillere düşsem
 Mecnûn gibi vâdîlere yad illere düşsem

Demdir o şehün ‘aşkı ile çöllere düşsem
Kûyında n’ola sâye-sıfat yollara düşsem
Tenhâk -i reh-i serv-i hirâmâni ‘Alî’nün

Ayakda kalup cür’a misâli sünbül üzre
Kendin diremez düşse dahi câm-ı mül üzre
Âhar yire pervâz idemez cüz’-i gül üzre
Dil murgi hevâsında döner şâh-ı gül üzre
Destinde kaçan kim tura fincânı ‘Alî’nün

Çekdim ezeli hil’at-ı ‘aşkun kadem üzre
Şevkun ile râhat buluram mesnedim üzre
Vâsıl olayım hazretüne maksadım üzre
Derdünle şehâ cân viricek meşhedim üzre
Yârân yazalar küşte-i hicrânı ‘Alî’nün

Ferzende Sılâcı’ya meded meşreb -i dúnlar
Bigâne-i esrâr-Hudâ’dır dimesünler
Mecmûa-i ‘uşşâkda nâmım okusunlar
Kaydeyle kulun defterine tâ ki disünler
Ben zârına Ferhâd suhan-dânı ‘Alî’nün (Yıldız, 2006: 7)

1.16 Hafız Mehmed Tahir Efendi (Fâzıl) (ö. 1796)

Hakkında fazla bilgi olmayan Hafız Mehmed Tahir Efendi, İstanbul’da 1763 yılında doğmuş ve 1796 yılında vefat etmiştir. Tespit edilen tek eseri divanıdır.

Hafız Mehmed Tahir Efendi (Fâzıl) divanında altı tahmis-i hod vardır. Fakat bu tahmislerin zeminleri divanda tespit edilememiştir. Ancak şairin diğer tahmislerini kime yazdığını belirtmesi ve bizim tahmis-i hod diye değerlendirdiğimiz musammatların “tahmis-i be gazel-i hod” başlığı ile verilmesi bunların tahmis-i hod oldukları yönündeki kanaatimizi pekiştirmiştir.

Fâzıl divanında yer alan LVIII numaralı “*Ne mâr-ı kâkûl ü ne ‘arız-ı pür-tâbdan bulduk/ Bu derd-i sineyi gencine-i nâ-yâbdan bulduk*” matlalı yedi bendli tahmis-i hod:

Ne mâr-ı kâkül ü ne ‘ârız-ı pür-tâbdan bulduk
 Bu derd-i sîneyi gencîne-i nâ-yâbdan bulduk
 Medâr-ı iştihâr-ı sanma pîç ü tâbdan bulduk
 Dil-i pür-dâğı sûz-ı şem’-i âteş-tâbdan bulduk
 Fetîl-i sıhhati ol dîde-i bî-tâbdan bulduk

Dil-i ‘ârif gibi esbâb-ı gerd-i gamdan âzâde
 Neşât-ı bezm-i şevk-engîz-i rindân olsa âmâde
 Virür mi âdeme sen söyle bu keyfiyeti bâde
 Getürmez mestî-i çeşm ü leb-i meygûnımı yâda
 Samur bu neş’eyi sâkî şarâb-ı nâbdan bulduk

İderler hidmetün ebru sadefdür dâye vü lâlâ
 Senün tanzîm-i emründe olur her lu’lu’-ı lâlâ
 Sana maksûddur el-hak felekde hükm-i müstesnâ
 Leb-i deryâ-yı Kulzum’dan çıkarduk ey dür-i yek-tâ
 Seni kendün gibi bir gevher-i nâ-yâbdan bulduk

Ana mes‘ûlini i’tâ iderken zât-ı bî-enbâz
 Tahallüt eylemez her va’dini eyler iken incâz
 Ne tedbîre teşebbüs ide gayrı ‘âşık-ı ser-bâz
 İdüp enzârumuz âyîne-i takdîre ‘aks-endâz
 Bütün noksânumuz nâ-yâbî-i esbâbdan bulduk

Yine derd-i dili tecdîd ü hem ta’mîr ider şimdi
 Ser-âgâz eylesün de beste-i zencîr ider şimdi
 Komaz ‘uşşâkı sıfru’l-yed güzel tedbîr ider şimdi
 Ne sâdır olsa levh-i sîneye tahrîr ider şimdi
 O şühî bulduk ammâ zümre-i küttâbdan bulduk

Kapun deryûze-i didâruna beste degül bildük
 Sana dûş olmadan anlar dahi reste degül bildük

Tutulmuş var ise mihr u mehi haste degül bildük
 Kesâfet var iken tesbîhe şâyeste degül bildük
 Şafâ-yı sîneni biz penbe-i meh-tâbdan bulduk

Bana pes-mândegî endîşe-i dûrumladur Fâzıl
 Şu ‘un-ı sırrumuz ahvâl-i mestûrumladur Fâzıl
 Dürüstî-i kelâmum kalb-i meksûrumladur Fâzıl
 Ne istihkâk ile ne tab’-ı pür-zûrumladur Fâzıl
 Ne bulduksa cihânda himmet-i ahbabdan bulduk (Atacan, 2014: 100)

Fâzıl divanında yer alan LIX numaralı “*Mir’ât-ı ruhun ‘arz-ı dil û cân ider oldun/ Ahvâlümü her lahza dige-sân ider oldun*” matlalı beş bendli tahmis-i hod:

Mir’ât-ı ruhun ‘arz-ı dil û cân ider oldun
 Ahvâlümü her lahza dige-sân ider oldun
 Her müyumi âşüfte vü hayrân ider oldun
 ‘Âşıklarlarını bî-ser ü sâ mân ider oldun
 Zülfün gibi dünyâyı perîşân ider oldun :

Bahtumdan alur dîdelerün reng-i siyâhı
 Bir kat da çekersin gözüne sürme-i âhı
 Ta’lim iden kim sana bu resm ile râhı
 Sahrâda kim öğretti sana böyle nigâhı
 Ahûları çeşmânuna hayrân ider oldun

Bilmez misin itdüklerün ey mâh-ı şeb-ârâ
 Bir bir yazılı şafha-i sînemde ser-â-pâ
 Yüz karalığı yokdur anı itmedüm imlâ
 Mahecûb idün evvel bize setr eyledün ammâ
 Esrâr-ı ruhun şimdi nümâyân ider oldun

Ben söyleyecek olsam efendim nelerüm yok
 Mihrün ile hakkâ ki şükür bir kederüm yok
 Sizden tarafa gayrı benüm bir giderüm yok

Ey şûh senün söylediginden haberüm yok
Sevmez diyerek nâfile bühtân ider oldun

Etrâfını bâlin-i gül-âgîn eyle Fâzıl
Ruhsârımı gül-gûn-ı nev-âyîn eyle Fâzıl
Meşşâte-sıfat hâme-i rengîn eyle Fâzıl
Dûşîze-i endîşeni tezyîn eyle Fâzıl
Mahbûb-ı dil-i nükte-şinâsân ider oldun (Atacan, 2014: 101)

Fâzıl divanında yer alan LIX numaralı “*Sana mahkûm olma sultanî-i kişverdür bana/ Pençe-i mihr ile gerdûn dest-ber-serdür bana*” matlalı altı bendli tahmis-i hod:

Sana mahkûm olma sultanî-i kişverdür bana
Pençe-i mihr ile gerdûn dest-ber-serdür bana
‘Âlemi farz idelüm ki cümle çâkerdür bana
Sensüz ey meh çarh-ı dûn şey-i muhakkardur bana
Zîr û bâlâsı cihânun bes ber-â-berdür bana

Sanmanuz reng-i sipihri surhî-i eşfâkdur
Rihte-hûn-ı dilüm mektûbe-i nüh tâkdur
İtdigi kanlar o şûhun şöhre-i âfâkdur
Ser-be-ser bâzû-yı sâfi saf-der-i ‘uşşâkdur
Mûy-ı sîmîn-sâ’idi tîg-i mücevherdür bana

Mûnkalib oldi hevâya âb u tâb-ı gevherüm
‘Unsurumdan zerre denlü kalmadı hâkisterüm
Reng-i gül mi âh-ı bülbülden midür bâl ü perüm
Bâd-peymâyum bu gülzâr-ı cihânda yok yerüm
Gûş-ı bülbül nâz-ı gül bâlîn ü pisterdür bana

‘Âlem-i kudsun olur âb u hevâsı mu’tedil
Âteş-i nefsum velikin eylemişdür pâ-be-gil
Mûsta’id olmuş gibi dil müncezibdür muttasıl

Ben mücerred gezmeden âyîne-rûlarla bile
Seng-i sûretten düşer mi ihtirâz itmek bana

Yâre hoş oldu dil-i bî-kînemi gösterdiğüm
Cevher-i ‘aşk ile pür gencînemi gösterdiğüm
Nakşumi alsun diyü âyînemi gösterdiğüm
Dâg-ı dil oldı o şûha sînemi gösterdiğüm
Bilmedüm düşmezdi ey dil keşf-i râz itmek bana

Zeyn-i esb-i himmetün sanma tehîdür hânesi
‘Arsa-i nazmun benüm şimdi şehâ ferzânesi
Var ise gelsün beni mât eylesün bir dânesi
Fâzılâ oldum yine şem’-i cihân pervânesi
Düşdi şimdi böyle âh-ı cân-güdâz itmek bana (Atacan, 2014: 103)

Fâzıl divanında yer alan LIX numaralı “*Bahâne bulmasun bir vech ile ol çeşm-i bâdâma/ Dahı anda olan mâye yeter ‘uşşâk-ı nâ-kâma*” matlalı yedi bendli tahmis-i hod:

Bahâne bulmasun bir vech ile ol çeşm-i bâdâma
Dahı anda olan mâye yeter ‘uşşâk-ı nâ-kâma
Resîde olsa da mecmû’-a-i ruhsârı itmâma
Tahassür eyleyüp dil düşmesün endîşe-i hâma
Gelüp hatt-ı siyeh n’eyler kalem kaşlı dil-ârâma

Tenebbühse murâdı dikkat-i enzârdan bilsün
Verâ-yı perdeyi hâ‘il olan astârdan bilsün
Ne görse hüsn-i sun -ı hazret-i Settâr’dan bilsün
Olan hayret-zede reng-i kabâ-yı yârdan bilsün
Yakışmaz herkese bir virgidür zîbâyış-i câme

O fikr-i ser-güzeşteyle iderse âh vâh ammâ
Gözi bâlâdadur her çend olsa hâk-râh ammâ
Hakîkat bir degüldür bende ile hâl-i şâh ammâ

Kelâmun yâra ‘âşık dinledür hâh u ne-hâh ammâ
Hüner oldur o gül-fem başlaya nakl-i ser-encâma

Dil-i ‘âşık gibi bulsun da görsün hâne-i hâli
Anunçün terk ider dünyâ tolusu olsa eşgâli
Bir iki nesnedür ancak eger var ise âmâli
Hayâl-i halka-i zülfiyle fikr-i dâne-i hâli
Seni ey mürğ-i dil âhir düşürdi dâmdan dâma

Senün ser-tîz-i gamzenden ziyâde işler eylerdüm
Göreydün nişter âsâ reg-i agyâra n’eylerdüm
Habîr olsam eger bir gün mukaddem ben de peylerdüm
Bu sermâda varur kasd u hicâmet kasdın eylerdüm
Benümle gitdigün bilsem o haccâm-zâde hammâma

Mezâyâ-yı kitâb-ı ‘ârız-ı dildâr ise bilmem
Hatından mâ-‘adâ esrâra dâ‘ir var ise bilmem
Dahi bundan beter ‘uşşaka müşkil-kâr ise bilmem
Meger tahsîl-i vasl-ı dil-rübâ düşvâr ise bilmem
Cihânda bildigüm bir şey tayanmaz sa’y u ikdâma

Dimâğ-ı ‘âlem-i şîrîn-kâm itsem zebânumla
Olup şâh-ı sühan âfâkı tutsam nâm u şânumla
Nedür sûdı yine bu tâli’-i nâ-mihribânumla
Kümeyt-i hâme Fâzıl esb-i tab’-ı nâ-tüvânumla
İrişdürmez beni bu ‘arsa-ı matlabda bir kâma (Atacan, 2014: 103)

Fâzıl divanında yer alan LIX numaralı “*Görenler mest-i lâ-ya’kıl sanur cism-i nizârumdan/ Akan hûn-âb-i hasretdür dü-çeşm-i intizârumdan*” matlalı altı bendli tahmis-i hod:

Görenler mest-i lâ-ya’kıl sanur cism-i nizârumdan
Akan hûn-âb-i hasretdür dü-çeşm-i intizârumdan
Geçüp şahn-ı fezâ-yı sîne-i pür-şerhadârumdan

Înân-ı esb-i ‘aklum gitdi dest-i ihtiyârumdan
Su’âl eylen beni şimden gerü ol şeh-süvârumdan

Kıyâs-ı nefis idersin bü’l-heveslük başka sevdâdur
Mahabbet derd-i diger cân-güdâz u mihnet-efzâdur
Tahammül-sûz olur bir gûne her dem kâr-fermâdur
İşe varmaz elüm vâ-beste-i emr-i dil-ârâdur
Beni bıkdurdu âhir ‘aşk-bâzî kâr u bârumdan

Ana bîrûndan fânûs tek ‘aks itmiş ahvâlüm
Benüm pervâne-i âzürdeveş işkestedür bâlüm
Hikâyet itmeden bildi yanup yakılmadur hâlüm
Şebistân-ı visâle gelmedi ol şem’-i âmâlüm
Şikâyet yârdandur yohsa itmeme rûzgârımdan

Sirişk-i âteşînum kılına te’sîr idüp yakmaz
O rütbe seng-dildür kim gözinden tamlâ yaş akmaz
Benüm her bâr yanumdan geçer de ip bile takmaz
Dürüst mi yohsa mir’ât-ı dilüm işkest mi bakmaz
Gül-endâmum hemîşe hande eyler inkisârımdan

Ana mâlik olunmaz ey gönül dînâr u dirhemle
Gerek pür-dâg ola hem-derd olan bu sırâ mahremle
Bu sözde yek-zebân-ı ittifâkuz dîde-i nemle
Gınâ gelmez tekellüm itmeden hoş-sohbet âdemle
Usanmaz merdüm-i çeşmüm lisân-ı eşk-bârumdan

Çoğaldı sâyesinde ‘âşıkân-ı kâm-cûyâsı
O nahl-i dil-keşün ancak bize kaldı temâşâsı
Gezüp elden ele âgûş-ı agyâr oldu me‘vâsi
Olurken gâhî Fâzıl mîve-çîn-i nüzhet-efzâsi
Kesildi dest ü pâyum n’oldı bilem şâhsârımdan (Atacan, 2014:105)

1.17 Trabzonlu Hazînedar-Zâde Âgâh Osman Paşa (ö. 1906)

Âgâh Osman Paşa 1832 yılında Trabzon’da dünyaya gelmiştir. Mahlas olarak Âgâh’ı tercih etmiştir. Gönüllü olarak bahriye mesleğine girmiştir. Askerliğin çeşitli rütbelerinde vazife görmüştür. Askerî rütbe ile Anadolu’nun birçok şehrinde bulunmuştur. 1906 yılında Ankara’da vefat etmiştir. Hacı Bayram-ı Veli Türbesi yakınlarına defnedilmiştir.¹³

Divanındaki 18 numaralı “*Neşe bahş olmaz dile câm-ı musaffâ pâresiz/ Çâre yok def’-i gam u endûhda aslâ pâresiz*” matlalı kasidesini tahmis ederek yirmi beş bentlik tahmis yazmıştır. Tahmis-i hodun ilk beş bendi:

Gam değildir kalsa da sûfi-i şeydâ pâresiz
Bulmak âsândır anınçün nân u şorbâ pâresiz
Koynasun Hak rind-i mey-âşâmı ammâ pâresiz
Neş’e bahş olmaz dile câm-ı musaffâ pâresiz
Çâre yok def’-i gam u endûhda aslâ pâresiz

Vâdi-i hayretde koydı halkı âlâm-ı duyûn
Agniyâdan kimse yok olsun delil ü reh-numûn
İztirâb-ı derd-i fakr olmakda gün günden füzûn
İllet-i sevdâ-yı sim ü zerle olduk pek zebûn
Yok mıdır hiç bir ‘ilâc eyler etibbâ pâresiz

Kıldı ilcâ-yı zarûret ‘âlemi hâmûş u lâl
Oldı herkes fikr-i zerle zerd-rûy u pür-melâl
Ma‘deninden yok haber her kimden eylersen su’âl
Kande kaldı kîmiyâdan bahs eden erbâb-ı hâl
Pûte-i hasretde kâl olduk ser-a-pâ pâresiz

Kıldı nakd-ı ‘âlemi hep kâgida tahvîl-i çerh
Etdi çok zengini birden müflis ü tezlîl-i çerh
Masraf u îrâd-i halkı eyledi taklîl-i çerh
Sikke-gâh-ı dehri etmiş var ise ta’til-i çerh
Yoklasan gencîne-i Kârun u Dârâ pâresiz

¹³ Geniş bilgi için bkz: Uzun, 2020.

‘Âlem-i fakrın çoğalmış merdüm-i bî-vâyesi
 Agniyânın kalmamış himmetde ‘ankâ pâyesi
 Ehl-i insâfın çekilmüş kâfa zill ü sâyesi
 Nukre-i dâg-i esefden başka yok sermâyesi
 Kâse ber-kef devr eder gerdûn hattâ pâresiz (Uzun, 2020: 156)

1.18 Abdî-i Karahisârî (ö. 1885)

Edebiyatımızın 19. yüzyıl şairlerinden Akkoyunlulardan Şeyh Süleyman Efendi’nin torunudur. Doğum tarihi bilinmeyen şairin, Tanzimat İlanı sıralarında Bosna’da olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır. Mahallîleşmeden etkilenmiş, yazdığı şiirlerde bu özellik görülmektedir. Divanında 19 Farsça şiir yer almaktadır. 1885 yılında Şarkî Karahisar’da vefat etmiştir. Eserleri: Divanı ve Nâ-peydâ’dır.¹⁴

Abdî-i Karahisârî, 306 numaralı “Atarsın ikide birde okunu cân yerine/ A kaşı yâ anı kullan biraz kemân yerine” matlalı gazelini “Tahmîs-i Gazel-i Hîş” başlığı ile tahmis etmiştir. Yedi bentlik tahmis-i hod:

Kodun bu kavs-i kazâyı şu ebruvân yerine
 O tîr-i gamze-i hûn-rîzi de sinân yerine
 Hadeng-i nâz ile deldin dili nişân yerine
 Atarsın ikide birde okunu cân yerine
 A kaşı yâ anı kullan biraz kemân yerine

Gamı sürûra değişmek gönülde hülyâdır
 Huzûr-ı kalbi te’emmül ümîd-i bî-câdır
 Refâh-ı hâtırı kurmak kuru tesellâdır
 Firâkı vasla becâyîş hayâl ü sevdâdır
 Yakîni fikine alma sakın gümân yerine

Rikâb-ı rif’ati yekden bulursa da magrûr
 Semend-i ‘izzet ile atlanırsa da magrûr
 ‘Înâk-ı devleti deste alırsa da magrûr
 Sûvâr-ı eşheb-i ikbâl olur ise magrûr
 Henüz varımdan ol iner feşân yerine

¹⁴ Geniş bilgi için bkz: Sağlam, 2011.

Bu kûy-ı ‘aşkdan agyârı büsbütün sever de
Amân verme dakika kayıdların gör de
Vücûd-ı nekbeti defterlerini de dür de
Rakîb-i gül-bünü şimdi hemân sen öldür de
Fedâ-yı mâ-melek olsun bu yolda kan yerine

Veren budur dil-i dâniş-verâna hüzn ü melâl
Degil mi mülket-i feyze veren bu izmihlâl
Cevâb var mıdır eyâ olunsa böyle su’âl
Hemîşe câhil olur câ-nişîn ehl-i kemâl
Felek çeker harî esb-i ‘alev ‘inân yerine

Hezâr u riziş u gûşiş ederse de muhtâc
Kaderde yog ise kısmet yine kalır ol ac
Dakîkadân-ı cihâna degil mi bu minhâc
Telâş u dagdaga vermez husûl-i kâma revâc
Niyâz etme becâ dil-bere figân yerine

Sitâyiş etdi peyem-ber belâgat-ı sühanı
Helâl-i sihr olur ammâ olursa bîh ü benî
Şeref-pezîr-i tefâhür eder diyen deheni
Ne gelse hâtıra ‘Abdî tefevvüh etme anı
Lisâna biz sözü al ki ana cihân yerine (Sağlam, 2011: 228)

Yaptığımız araştırmalar neticesinde Türk edebiyatında ilk tahmis-i hodun Revânî tarafından 16. yüzyılda yazıldığı tespit edilmiştir. Kendi şiirlerini en çok tahmis eden şair de Halepli Edip’tir. 16. yy’da 5, 17. yy’de 3, 18.yy’de 7, 19.yy’de 3 şair tahmis-i hod yazmıştır. Bu veriler şu şekilde gösterilebilir:

Tablo 1 Tahmis-i Hod yazan şairler ve tahmis sayıları

Sıra No	Yüzyıl	Şair Adı	Tahmis Sayısı
1	16	Revânî	1
2	16	Hayâlî	1

3	16	Nev'î	1
4	16	Kabûlî İbrahim Efendi	1
5	16	Gelibolulu Mustafâ Âlî	3
6	17	Seyyid Nâkıb-zâde Nîmetî	1
7	17	Rezmî	3
8	17	Ahmed Nâmi	2
9	18	Halepli Edib	42
10	18	Hasan Sezâî	2
11	18	Haşmet	1
12	18	Lebîb	1
13	18	Resmî Ali Baba	1
14	18	Ferhad Paşa	1
15	18	Hâfız Mehmed Tâhir Efendi (Fâzıl)	6
16	19	Osman Nevres	1
17	19	Trabzonlu Hazinedâr-zâde Âgâh Osman	1
18	19	Abdî-i Karahisarî	1

Sonuç

Tahmis-i hod, bir şairin daha önce yazmış olduğu şiirini beş mısraya tamamlamasıdır. Yani şairin kendi şiirini tahmis etmesidir. Bu durumda hem zemin hem de zamime aynı şairin olmuş olur. Zemin divanda ayrı bir şiir olarak da yer alır. Tek şair tarafından yazılmış olması yönüyle muhammese benzer, sonradan eklemeli şiir olması hasebiyle de tahmise benzer. Fakat zeminin divanda ayrıca yer almasına bağlı olarak tahmis tesmiyesi daha doğrudur. Kendi şiirine tahmis yapan şair sayısı azdır. Ele aldığımız 1000 civarındaki divanda 660’tan fazla şairin 2500’den fazla tahmisi tespit edilmiştir. Tespit edilen tahmislerden kendi şiirini tahmis eden şair sayısı ise 18’dir, tahmis edilen şiir sayısı da 70’tir. Ancak bu şiirlerden 42’si Halepli Edib’in kendi şiirlerine yaptığı tahmislerdir. Halepli Edib’in dışında geriye kalan 17 şair 28 tahmis-i hod yazmıştır. Halepli Edib’in 8 tahmisinin zemini divanında yer almamaktadır. Ancak tahmis başlığı altında olması ve ikinci bir mahlas bulundurmamasına bağlı olarak değerlendirmemize dâhil edilmiştir. Yine Hafız Mehmed Tahir Efendi (Fazıl) tahmislerinin zemini divanda ayrı şiir olarak tespit edemedik. Ancak musammatların “tahmis-i be gazel-i hod” başlığı ile verilmesi ve başkalarına yapılan tahmislerin de kime yapıldığı başlıkta belirtilmesi bizim bu musammatların tahmis-i hod olarak değerlendirmemize vesile oldu.

Tahmis edilen şiirler içinde kaside, murabba ve mısralar da vardır. Kendi şiirini tahmis eden şairler gerekli gördükleri yerde zeminde değişiklik yapmıştır. Örneklerini verdiğimiz tahmis-i hodlardan sadece birinin zemini kasidedir. Geriye kalan tahmis-i hodların zemini gazeldir. Değerlendirdiğimiz 29 tahmis-i hodun 17’si beş bentlik, 7’si yedi bentlik, ikisi altı bendlik, biri on bentlik, biri yirmi beşlik, biri de yirmi yedi bentliktir. Klasik Türk edebiyarında en fazla tercih edilen beş bentlik şiir yazma geleneği burada da devam etmiştir.

İncelediğimiz tahmis-i hodlar müzdevic kafiyelidir. Tahmislerin bütün bentlerinde zemin ve zamime farklıdır. Ancak Haşmet, zemini beş beyit olan gazelini tahmis ederken ilave iki bent daha yazarak tahmisi yedi bende çıkarmıştır. Bu yönüyle musammatta muhammes ile tahmis-i hod iç içe girmiştir.

Netice-i kalam, Türk edebiyatında kaç şairin tahmis-i hod yazdığını tespit ettik. Kendi şiirlerini tahmis eden şairleri tanıttık ve kendi şiirini tahmis eden şairin, zemin şiiri üzerinde kullandığı tasarrufu gösterip, muhammes, tahmis ve tahmis-i hod ilişkisini ortaya koyduk.

Kaynakça

- Aksoyak, İsmail H. (1999), *Gelibolulu Mustafa Âli ve Divanlarının Tenkitli Metni*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Arslan, Saime. (2002), *Resmî Ali Baba ve Divanı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Aslan, Mustafa. (1995), *Haşmet Divanı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri

- Atacan, Mehmet. (2014), *Hafız Mehmet Tahir Efendi Divanı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara
- Avşar, Ziya. (e-kitap), *Revânî Divanı*, <https://docplayer.biz.tr/4043865-Revani-divani-hazirlayan-ziya-avsar.html>
- Dilçin, Cem. (2000), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara
- Erdoğan, Mustafa. (2008), *Kabûlî İbrahim Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Gülen, Ahmet. (2007), *Seyyid Nakib-zâde Ni'metî Hayatı Edebî Şahsiyeti Eserleri ve Divanı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Gürbüz, Mehmet. (2005), *Rezmî Divanı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kaya, Bayram Ali. (e-kitap), *Osman Nevres Divanı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-273352/osman-nevres-divani.html>.
- Kurnaz, Cemal ve Halil, Çeltik. (2013), *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, (1. Baskı), Kurgan Edebiyat, Ankara
- Kurtoğlu, Orhan. (e-kitap), *Diyarbakırlı Lebib Divanı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-194358/diyarbakirli-lebib-divani.html>
- Mum, Cafer. (2004), *Halepli Edîb Dîvânı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Özuygun, Ali R. (1999), *Hasan Sezâî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni ve İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum
- Sağlam, Hacer. (2011), *Abdî-i Karahisârî ve Divanı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Tarlan, Ali Nihat. (1945), *Hayâlî Bey Dîvânî*, Bürhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul
- Tulum, Mertol ve Tanyeri, M. Ali. (1997), *Nev'î Divan*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul
- Uzun, Sedanur. (2020), *Trabzonlu Hazînedar-Zâde Âgâh Osman Paşa Divanı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum
- Yenikale, Ahmet. (e-kitap), *Ahmed Nâmî Dîvânı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-196583/ahmed-nami-divani.html>
- Yıldız, Ali. (2006), *18. Yüzyıl Şâirlerinden Ferhad Paşa Divanı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.